

KONFERENCJE

DOI: 10.48261/PIS254519

GRZEGORZ WOŁK

Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie

ORCID: 0000-0002-7274-0767

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI „EMIGRACJA NIEPODLEGŁOŚCIOWA W USA W LATACH 80.”, SUMMERSVILLE (WEST VIRGINIA, USA), 4–6 CZERWCA 2025 R.

Lata osiemdziesiąte XX w. to okres emigracji ostatniej fali uchodźców politycznych w dziejach Polski. Znaczna część osób zaangażowanych w działalność antykomunistyczną opuściła wówczas ojczyznę, wybierając jako kraj osiedlenia m.in. Stany Zjednoczone. W nowym miejscu zamieszkania wiele z nich angażowało się w inicjatywy wspierające krajowe organizacje opozycyjne, w tym NSZZ „Solidarność”, funkcjonujący w podziemiu od wprowadzenia stanu wojennego.

O niezwykle bogatej aktywności tej fali wychodźstwa w USA postanowili przypomnieć organizatorzy wspomnianej w tytule konferencji. W skład jej komitetu organizacyjnego weszły następujące osoby: Marek Bober, Monica Brown, Andrzej Burghardt, Marian Faryniarz, Dariusz Olszewski, Marek Ruszczyński, Bolko Skowron, Zygmunt Staszewski i Adam Więckowski. Honorowy patronat nad obradami objął ówczesny prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Karol Nawrocki, a ich przebieg uświetnił swoją obecnością burmistrz Summersville Robert Shafer, który w uroczystej proklamacji poparł ideę zorganizowania omawianego spotkania i podkreślił wspólne wartości łączące Polskę i USA. W trakcie otwarcia konferencji odczytano także listy gratulacyjne przesłane przez stałego przedstawiciela Rzeczypospolitej przy ONZ Krzysztofa Szczerskiego, zastępcę prezesa IPN dr. hab. Karola Polejowskiego oraz współtwórcę Konfederacji Polski Niepodległej i Polskiej Partii Niepodległościowej Romualda Szeremietiewa. Podczas tej części spot-

kania jeden z jego organizatorów, pan Marek Ruszczyński, w latach osiemdziesiątych szef Biura Zagranicznego KPN w Nowym Jorku, otrzymał Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Do Summersville zawitało blisko 60 osób reprezentujących różne organizacje polonijne działające w wielu ośrodkach USA, m.in. w Chicago i Nowym Jorku, ale także w stanach mniej kojarzonych z polską emigracją polityczną, jak Connecticut, Floryda czy Michigan. W tym zacnym gronie można było spotkać dawnych więźniów politycznych, którzy zdecydowali się na opuszczenie kraju. Reprezentowali oni szerokie spektrum organizacji z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych – takich jak Organizacja Ruch, Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża, Konfederacja Polski Niepodległej, NSZZ „Solidarność”, Solidarność Walcząca, Polska Partia Niepodległościowa – oraz wiele komitetów wspierających z zagranicy Solidarność, a także legendarny wręcz emigracyjny Ruch Społeczno-Polityczny POMOST. Poza bezpośrednimi uczestnikami działań niepodległościowych z lat osiemdziesiątych w konferencji wzięli udział historycy, głównie z IPN.

Panele dyskusyjne, składające się na omawiane wydarzenie, zostały podzielone na dwa rodzaje: wspomnieniowe – w trakcie których głos zabierali uczestnicy opisywanych wydarzeń – oraz referatowe, zdominowane przez zawodowych badaczy dziejów. Obradom towarzyszyła wystawa poświęcona działalności Solidarności Walczącej, za której przygotowanie odpowiadał Dariusz Olszewski, wieloletni bliski współpracownik Kornela Morawieckiego. Ekspozycję wzbogaciły eksponaty przywiezione przez członków organizacji Freedom and Solidarity oraz pamiątki pochodzące od NSZZ „Solidarność” Huty Miedzi z Głogowa. Dużym zainteresowaniem cieszyła się projekcja filmu dokumentalnego, zmontowanego przez Radosława Pobożego z Archiwum IPN, złożonego z unikatowych nagrań autorstwa Mariana Faryniarza, jednego ze współorganizatorów konferencji, a w latach osiemdziesiątych aktywnego dokumentalisty wszelkich polskich inicjatyw niepodległościowych, mających miejsce w Nowym Jorku.

Obrady budziły duże zainteresowanie goszczących w Summersville osób, a ich program był nad wyraz bogaty. Pierwszego dnia, poza częścią oficjalną, odbyły się dwa panele. W pierwszym Marzena Kruk, dyrektor Archiwum IPN, wygłosiła referat pt. „Upamiętnianie opozycji antykomunistycznej lat 1976–1989 – jeden z priorytetów IPN”, a dr Sebastian Pilarski, dyrektor Biura Badań Historycznych Instytutu, przedstawił „Międzynarodowy kontekst działalności NSZZ »Solidarność« w II połowie lat osiemdziesiątych XX wieku – wybrane zagadnienia”. Kolejny panel, zatytułowany „Antykomunistyczne kampanie podejmowane przez emigrantów politycznych w USA oraz ich wpływ na Polonię w USA, na rząd USA, amerykańskie media i na reżim PRL”, zdominowali bezpośredni uczestnicy omawianych wydarzeń: Andrzej Burghardt, Zygmunt Staszewski, Dariusz Olszewski, Adam Więckowski i Marek Ruszczyński. Ponadto Adam Więckowski odczytał w jego trakcie spisane specjalnie na tę okoliczność emigracyjne wspomnienia Andrzeja Czumy. Podczas konferencji miało miejsce także łączenie wideo

z Antonim Macierewiczem, jednym z działaczy opozycji antykomunistycznej, który u schyłku lat osiemdziesiątych gościł w USA i był wówczas podejmowany m.in. przez niektórych z uczestników obrad.

W drugim dniu odbył się kolejny panel z referatami historyków. Dużym zainteresowaniem cieszyło się wystąpienie dr. Witolda Bagieńskiego pt. „Działalność wywiadu PRL w USA wobec środowisk emigracyjnych”, w którym przekrojowo zarysowano pola aktywności Departamentu I MSW, dotyczące terytorium Stanów Zjednoczonych. Następnie dr Grzegorz Wołk przybliżył temat „Biuro KPN w Nowym Jorku – emigracyjne aspekty działalności Konfederacji Polski Niepodległej”. Z kolei wieloletni redaktor prasy polonijnej, Marek Bober, w syntetyczny sposób przedstawił „Wysiłki polityczne Polonii amerykańskiej w latach 80. na rzecz niepodległości Polski”. Ciekawe spojrzenie na amerykańską perspektywę i stosunek władz USA wobec wydarzeń w PRL rzucił dr Paweł Zyzak, który wygłosił referat pt. „Sojusz niemożliwy. Wsparcie administracji Ronalda Reagana oraz centrali AFL-CIO dla podziemia solidarnościowego w Polsce”. Czwarty w trakcie konferencji panel, zatytułowany „Emigracja niepodległościowa lat 80. a tajne służby PRL”, zdominowały tematy związane z działaniami komunistycznych służb specjalnych wymierzonymi w działania emigracji. Na początku kontakty z osobami, które po latach okazały się Osobowymi Źródłami Informacji Służby Bezpieczeństwa, wspominali Andrzej Burghardt i Marek Ruszczyński. Z kolei dr Grzegorz Wołk wygłosił referat poświęcony wybranym przypadkom uwikłań w kontakty z SB aktywnych na emigracji działaczy i osób współpracujących z organizacjami niepodległościowymi. Mówca skupił się na przybliżeniu informacji z dokumentów archiwalnych i przedstawieniu szerszego tła działalności tajnych służb PRL. Kolejny panel dyskusyjny poświęcono pomocy emigracyjnych organizacji niepodległościowych dla opozycji działającej w PRL. Wzięli w nim udział świadkowie historii: Zygmunt Staszewski, Andrzej Burghardt, Dariusz Olszewski i Marek Ruszczyński, dzieląc się – niejednokrotnie po raz pierwszy publicznie – posiadaną wiedzą.

Pierwszy panel ostatniego dnia konferencji nosił tytuł „Media polskie w USA w walce o niepodległość Polski”. W jego trakcie omawiano aktywność redakcji m.in. takich tytułów, jak „Dziennik Związkowy” z Chicago, „Gwiazda Polarna”, „Nowy Dziennik” czy Independent Polish News Service. Zainteresowanie wzbudził także panel dyskusyjny, poświęcony reakcjom uchodźców politycznych na zmiany polityczne w Polsce w 1989 r. Odtworzono referat dr. Tomasza Kozłowskiego z Biura Badań Historycznych IPN pt. „Polityka amerykańska wobec PRL w latach osiemdziesiątych XX wieku”. W trakcie dyskusji, która nastąpiła po tym wystąpieniu, z niespożytą energią dyskutowali i dzielili się wspomnieniami Andrzej Burghardt, Zygmunt Staszewski, Dariusz Olszewski i Marek Ruszczyński. Ostatni panel trzydniowej konferencji, zatytułowany „Inicjatywy po roku 1989”, prowadził Marek Ruszczyński, a wśród występujących znaleźli się Andrzej Burghardt, Zygmunt Staszewski i Tadeusz Antoniuk. Ta część obrad została poświęcona

sprawom aktualnym i problemom dotyczącym środowiska polonijne w USA, w tym sytuacji Kongresu Polonii Amerykańskiej.

Przebieg konferencji był transmitowany online za pomocą kanału na portalu Facebook, a informacje o niej pojawiły się w wielu polonijnych gazetach oraz serwisach informacyjnych, a także w lokalnej prasie anglojęzycznej. Reprezentanci IPN aktywnie uczestniczyli w całym wydarzeniu, m.in. prowadząc część paneli oraz biorąc aktywny udział w dyskusjach. Wymiana poglądów w przerwach między panelami pozwoliła im nawiązać kontakty z przedstawicielami tych środowisk emigracyjnych, które w ostatniej dekadzie PRL aktywnie działały na rzecz polskiej niepodległości, wspierały opozycję w kraju i protestowały przeciwko reżimowi PRL, np. gdy Nowy Jork odwiedzał gen. Wojciech Jaruzelski. Sądząc ze wspomnianych rozmów kularowych, konferencja została uznana za sukces i pojawiły się głosy o potrzebie cyklicznego organizowania takich spotkań. Bez wątpienia jej zorganizowanie było dobrym pomysłem, a przebieg dostarczył wielu nowych informacji o emigrantach politycznych, którzy po wyjeździe z kraju kontynuowali działalność na rzecz niepodległej Polski.

GRZEGORZ WOŁK – doktor historii, politolog, naczelnik w Biurze Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej. Badacz dziejów opozycji politycznej i służb specjalnych komunistycznej Polski. Autor monografii *Szaleńcy niepodległości. Historia Konfederacji Polski Niepodległej* (2024), *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982)* (2009), a także licznych artykułów naukowych i popularyzatorskich. Członek Stowarzyszenia „Archiwum Solidarności”.

GRZEGORZ WOŁK – PhD in history, political scientist, division head in the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance. Researcher of the history of the political opposition and secret services of communist Poland. Author of the monographs: *Szaleńcy niepodległości. Historia Konfederacji Polski Niepodległej* [Independence Madmen. The History of the Confederation of Independent Poland] (2024), *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982)* [Internment Centres in South-Eastern Poland (1981–1982)] (2009) and numerous academic and popular science articles. Member of the “Solidarity Archive” Association.